

УДК 343.37+338.24.021.8

Підпригора Л.А.

кандидат економічних наук, доцент,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ТІНІЗАЦІЮ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

SHADOWING IMPACT OF CORRUPTION ON THE PUBLIC SECTOR UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються основні передумови та типи корупції в Україні. Серед них називаються основні, безпосередньо пов'язані із функціонуванням державного сектору економіки. Визначаються найнебезпечніші прояви корупції в державному секторі економіки України, зокрема політична корупція, корумпованість судової системи, прокуратури та МВС, корупційні схеми під час перерозподілу національного багатства та природних ресурсів. Аналізуються найбільш поширені нелегальні схеми збагачення. Робиться висновок, що корупція як системне явище в економіці України сприяє посиленню тінізації державного сектору економіки та набуває найнебезпечніших форм прояву.

Ключові слова: корупція, тіньова економіка, тіньова схема, державний сектор економіки, державна власність, корумпована бюрократія.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются основные предпосылки и типы коррупции в Украине. Среди них называются основные, непосредственно связанные с функционированием государственного сектора экономики. Определяются наиболее опасные проявления коррупции в государственном секторе экономики Украины, в частности политическая коррупция, коррумпованность судебной системы, прокуратуры и МВД, коррупционные схемы при перераспределении национального богатства и природных ресурсов. Анализируются наиболее распространенные нелегальные схемы обогащения. Делается вывод, что коррупция как системное явление в экономике Украины способствует усилению тенизации государственного сектора экономики и приобретает самые опасные формы проявления.

Ключевые слова: коррупция, теневая экономика, теневая схема, государственный сектор экономики, государственная собственность, коррумпованная бюрократия.

ANNOTATION

In the article the basic conditions and types of corruption in Ukraine. Among them are called basic, directly related to the functioning of the public sector. Identify the most dangerous manifestations of corruption in the public sector of Ukraine, political corruption, corruption in the judiciary, prosecutors and Interior Ministry, corruption schemes in the redistribution of national wealth and natural resources. Analyzed the most common illegal enrichment schemes. The conclusion is that corruption is a systemic phenomenon in the economy of Ukraine shadow enhances public sector and becomes the most dangerous manifestations.

Keywords: corruption, shadow economy, shadow scheme, public sector, public ownership, corrupt bureaucracy.

Постановка проблеми. Тіньова економіка є невід'ємною складовою сучасної ринкової системи господарювання. Однією з особливостей прояву тіньової економіки визнано існування неконтрольованих з боку держави виробництва, обміну, розподілу і споживання товарно-матеріальних цінностей, робіт і послуг, внаслідок чого державний бюджет недоотримує податкові надходження, а держава втрачає додаткові ресурси

для забезпечення економічного розвитку, не може у повному обсязі виконати свої соціальні зобов'язання перед громадянами. Перш за все це стосується тінізації державного сектору економіки, на якого покладена роль ініціатора економічного зростання та гаранта вирішення соціальних проблем.

У кризовий та посткризовий період в Україні проблема пошуку додаткових ресурсів для стимулювання розвитку країни надзвичайно загострюється, внаслідок чого актуальним стає визначення чинників розповсюдження тіньової економіки загалом та тінізації державного сектору зокрема, визначення механізмів їх протидії та пошук шляхів детінізації. Особливої актуальності в економіці України на сучасному етапі набуває проблема впливу корупції на тінізацію державного сектору економіки. Водночас необхідність дослідження проблематики детінізації для України обумовлена прагненням приєднатись до європейського співтовариства, що розвивається на засадах законності, демократії, вільного руху ресурсів, доходів, робочої сили та на основі функціонування легальної відкритої економіки. Саме тому дослідження проблеми впливу корупції на тінізацію державного сектору економіки України є своєчасним та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічну теорію щодо сутності тіньової економіки, дослідження окремих аспектів її функціонування та шляхів детінізації розвивали відомі вітчизняні та зарубіжні вчені. Серед українських вчених слід назвати таких, як Б. Базилевич, С. Біла, В. Бордюк, О. Бурбела, Ю. Ванькович, З. Варналій, В. Гончарова, О. Мазур, Н. Мущинська, О. Подмазко, І. Приварникова, А. Сухорукова, Т. Тищук, О. Турчинов, Ю. Харазішвілі.

Вагомий внесок у розвиток теорії функціонування тіньової економіки та шляхів її детінізації здійснили такі зарубіжні вчені, як, зокрема, Д. Блейдс, П. Гутман, В. Танзі, Е. Фейг, Ф. Шнайдер, Т. Корягіна.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак зазначимо, що у сучасній вітчизняній практиці господарювання чинники та механізми тінізації національної економіки загалом та державного сектору зокрема суттєво модифікуються, що вима-

гає докладного наукового дослідження цієї проблеми. Сьогодні не існує єдиної наукової роботи, у якій би комплексно висвітлювались всі аспекти поширення сфери дії тіньової економіки в Україні, були проаналізовані причини та наслідки тіннізації економічних процесів, визначені шляхи їх подолання. Це ще раз підтверджує доцільність та своєчасність дослідження означеної наукової проблеми.

Мета статті полягає у дослідженні сутності, проявів та впливу корупції на тіннізацію державного сектору економіки в Україні.

Вклад основного матеріалу дослідження. Аналітичні оцінки свідчать про те, що до найістотніших чинників тіннізації національної економіки належить недовіра організації-інституціональних механізмів антикорупційного законодавства [1]. Результати Індексу сприйняття корупції 2013 року від

Transparency International свідчать про те, що умови для ведення довгострокового бізнесу в Україні значно погіршилися. Основними причинами є корумпований протекціонізм і злиття політичних та бізнес-інтересів. Згідно з цьогорічним дослідженням Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) рейтинг України за рівнем корумпованості залишився практично незмінним – 25 балів зі 100 можливих. Отже, країна посіла 144 місце серед 177 держав, охоплених дослідженням [2]. Основними причинами такого стану визначаються монополізація бізнесу, неможливість його довгострокового планування та окупація державними корупціонерами.

Корупція (лат. “corruptio” – підкуп, хабар) – неправомірна діяльність у сфері політики та державного управління, яка полягає у використанні посадовими особами доручених їм

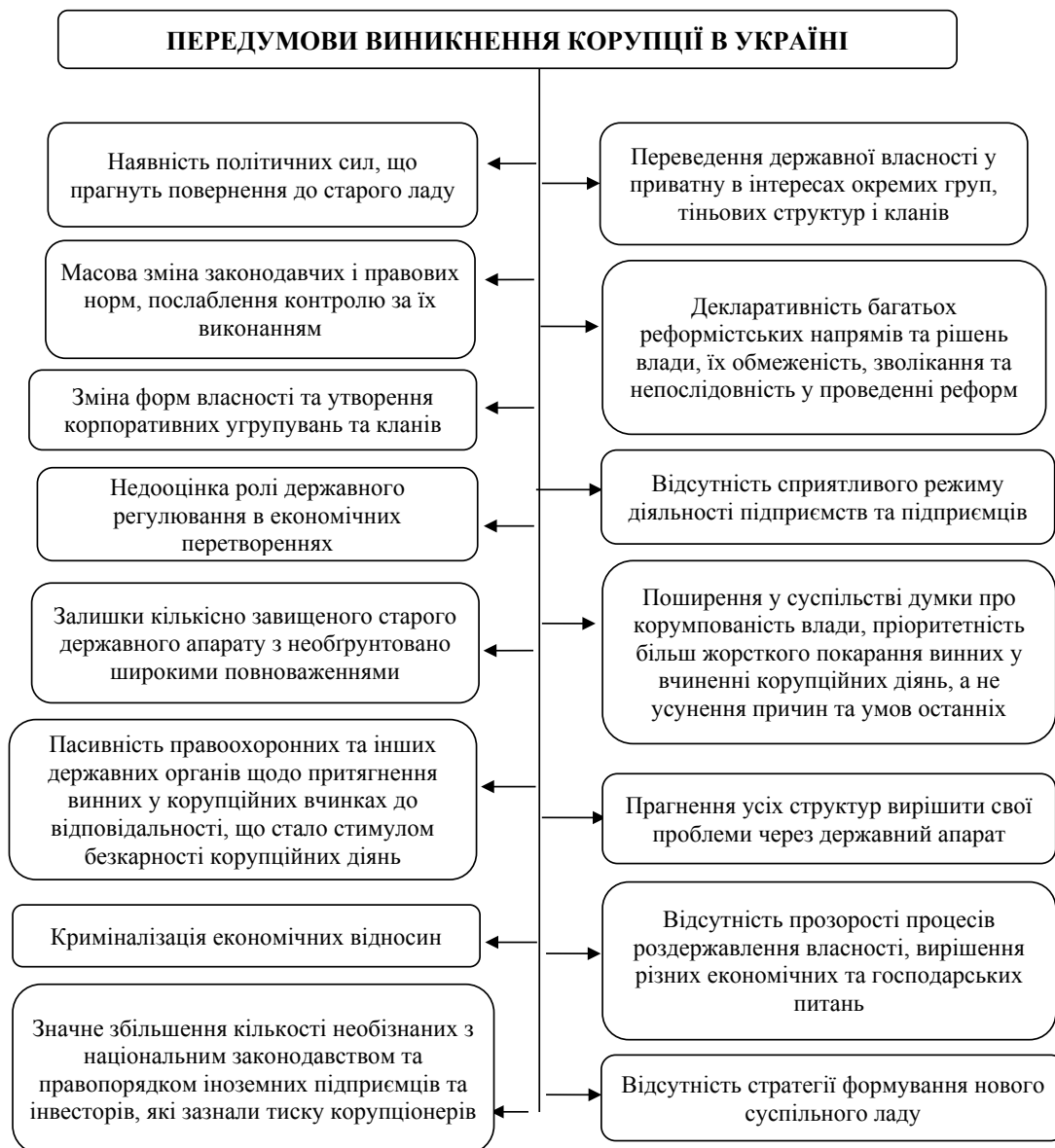

Рис. 1. Передумови виникнення корупції в Україні

Джерело: складено автором

прав та владних можливостей для особистого збагачення [3]. Дослідники намагаються класифікувати корупцію, піддавши це явище певній структуризації. В наш час варто виділити чотири головні її типи:

1) хабарництво у торгівлі, пов'язане з функціонуванням чорного ринку, протизаконними фінансовими та майновими операціями, ухиленням від сплати податків, фальсифікацією фінансових документів;

2) патронажна система, що виникає, як правило, тоді, коли реалізація незаконних угод концентрується в руках обмеженої кількості осіб або організацій; діячі, які контролюють патронажні системи, намагаються монополізувати владу аж до встановлення повного контролю за діяльністю легітимного уряду;

3) непотизм (дружба або кумівство), що призводить до виникнення несправедливих великих поступок під час укладення угод, призначення родичів на ключові посади в системі управління, пільгової купівлі власності, доступу до «твердих» валют тощо;

4) кризова корупція – робота великої кількості бізнесменів в умовах ризику, коли предметом купівлі-продажу стають рішення офіційних органів, які можуть привести до великих політичних зрушень або змін в країні (державні гарантії інвесторам, процес приватизації) [4].

За типами взаємодіючих суб'єктів корупція буває:

– побутовою, що породжується взаємодією пересічних громадян і чиновників (різні подарунки від громадян і послуги посадовій особі та членам її сім'ї, кумівство);

– діловою, яка виникає під час взаємодії влади і бізнесу (наприклад, у разі господарської суперечки сторони можуть прагнути заручитися підтримкою для винесення ухвали на свою користь);

– корупцією верховної влади, яка відноситься до політичного керівництва і верховних судів в демократичних системах; вона стосується груп, що при владі, недобросовісна поведінка яких полягає в здійсненні політики у своїх інтересах і в збиток інтересам виборців.

Наявність та процвітання усіх чотирьох типів корупції в Україні є свідченням того, що українська корупція є системною. В детальному вигляді передумови виникнення корупції в Україні подано на рисунку 1.

Серед них можна назвати кілька основних, безпосередньо пов'язаних із функціонуванням державного сектору економіки: переведення державної власності у приватну в інтересах окремих груп, тіншових структур і кланів, зміна форм власності та утворення корпоративних угруповань та кланів, відсутність прозорості процесів роздержавлення власності, вирішення різних економічних та господарських питань, масова зміна законодавчих і правових норм, послаблення контролю за їх виконанням, декларативність багатьох реформістських напрямів

та рішень влади, їх обмеженість, зволікання та непослідовність у проведенні реформ, криміналізація економічних відносин (рис. 1).

Найнебезпечнішими проявами корупції в державному секторі економіки України, на нашу думку, є політична корупція, корумпованість судової системи, хабарництво в органах прокуратури та МВС, корупційні прояви у сфері охорони здоров'я; корупційний тиск на суб'єктів господарювання з боку контролюючих органів; непотизм (кумівство) в органах державної влади, корупційні схеми під час перерозподілу національного багатства та природних ресурсів. Внаслідок цього руйнується держава як інституція, відбувається відчуження влади від суспільства, знижуються імідж країни, ефективність політичних і судових інститутів, неефективно розподіляються та використовуються державні кошти й ресурси, зростає рівень тіншової економіки.

Економіка – це саме та сфера, заради якої державний чиновник вступає у корупційні зв'язки, де корупція живиться і де є найбільші прибутки. Тому зворотний вплив корумпованості державного сектору на економіку особливо небезпечний, оскільки знижує ефективність економічної політики держави, змушує приватний бізнес переходити у тіншовий сектор, що тягне за собою порушення законодавства, спотворює систему оподаткування і правила підприємницької діяльності, підштовхує підприємців вирішувати свої питання поза правовим полем.

До одного з найбільш негативних наслідків впливу корумпованості державного сектору на економіку дослідники відносять розширення тіншової економіки. Це призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету. Як наслідок, держава втрачає фінансові важелі управління економікою, загострюються соціальні проблеми через невиконання бюджетних зобов'язань [4].

Важливим у нашому дослідженні є питання взаємозв'язку тіншової економіки та корупції. Більшість дослідників корупції говорить про те, що наявність корумпованих чиновників справляє негативний вплив на доступ фірм на ринок. Проте чиновники не лише видають ліцензії фірмам, але й здійснюють чимало інших суспільно важливих функцій. Тому, хоча й можна як простий шлях подолання корупції запропонувати припинення регулювання економікою, скасування ліцензій та позбавлення від чиновників, котрі всі є потенційними корупціонерами, це викличе нові негаразди. Безумовно, скасування регуляцій ринку, якими займалася бюрократія, зокрема відміна ліцензій, негативно позначиться на стані ринкової економіки загалом.

З. Варналій зазначає, що подальший розвиток тіншової економіки та розквіт корупції призводять до перетворення України як держави на нове макроекономічне утворення – «тіншову парадержаву» [2]. «Тіншова парадержава» – це утворення державного типу макроекономічного

рівня, в якому внаслідок високого рівня корупції та тінізації державні послуги та суспільні блага розподіляються за ринковими принципами. У такому утворенні остаточно формуються та ефективно діють корупційні ринки державних послуг та суспільних благ, зокрема ринок адміністративно-господарських рішень, ринок державних посад, ринок державних привілеїв, ринок державного захисту прав та свобод громадян, ринок державної освіти і науки. З кожним новим циклом ситуація може погіршуватися. Найголовнішими наслідками наведеного циклу є зростання у геометричній прогресії частки тіньової економіки та корупції, які призводять до певних негативних процесів, що є похідними від двох вищезгаданих. Найголовнішим похідним наслідком від зростання рівня корупції є те, що у якийсь момент часу більшість суспільних ресурсів (якщо не усі) починає розподілятися за ринковими принципами. Тобто ринкові відносини починають виникати там, де у «нормальних» держав їх не може і бути. Розквітають так звані корупційні тіньові ринки, а саме ринок адміністративно-господарських рішень, ринок державного захисту прав та свобод громадян тощо. Та й саме формування права відбувається вже не за принципом закріплення суспільних правил і звичаїв у законах, а за принципом «хто більше заплатить».

Така регресивна економічна модель базується на трьох взаємопов'язаних складових: корумпована бюрократія, державно-монополістичні корпорації та приватно-олігархічні холдинги [4]. Завдяки їх взаємодії створюються і діють нелегальні схеми збагачення. На найвищих щаблях економічної ієрархії корумпована бюрократія виділяє бюджетні кошти збитковим державним монополіям як інвестиції у капітал, дотації, надбавки, індексації цін, кредити. Щорічний обсяг таких бюджетних витрат на покриття збитків державних монополій оцінюється в 120 млрд. грн. і більше [5]. А державно-монополістичні об'єднання через шахрайські схеми (завищення оплати послуг і товарів приватних компаній, продаж їм продукції за заниженими цінами) створюють штучні прибутки олігархічним конгломератам. Суму крадіжок за цією схемою оцінюють у 40–60 млрд. грн. [5].

Приватні олігархічні холдинги наживаються також внаслідок їх фінансування корумпованою владою. Найвагомими засоби корупційного надання коштів такі:

1) пільги з оподаткування, включаючи неправомірно велике повернення ПДВ, головним чином – нелегальні (їх можна оцінити в 40–50 млрд. грн.);

2) бюджетні гарантії та кредити за окремими урядовими програмами і держзамовленнями – від 50 млрд. грн. до 80 млрд. грн. у різні роки;

3) кредити рефінансування олігархічних банків, які видає НБУ; щорічно це 40–50 млрд. грн., проте у 2014 році бан-

кам видали 180 млрд. грн.; у попередні роки близько половини кредитів рефінансування не поверталось [5].

Платою за це є хабарі. За даними інсайдерів вони становлять до 50% від отриманих коштів [5]. Прибутки корупціонерів не обмежуються «відкатами» олігархів і прямими хабарами від монополістів. Вони збирають гроші й за інші свої послуги: призначення на урядові посади та посади керівників державних корпорацій, включення до складу народних депутатів, дозвільні послуги бізнесу, мінімізація податкових платежів, оформлення митних документів, підвищення цін і тарифів, доступ до державних активів, уникнення кримінальної відповідальності. Ці послуги оцінюються від 50 млрд. грн. до 75 млрд. грн. [5].

Загалом у корупційному фінансовому обороті щорічно знаходяться щонайменше 350 млрд. грн., щонайбільше – 520 млрд. грн. Сюди ще потрібно додати нелегальний корупційний оборот на місцевому рівні – мінімум 150–170 млрд. грн. [5]. В сучасних умовах виявляються тенденції до зростання корупційних потоків через більш високі ризики для чиновників щодо викриття їх злочинів та зменшення прибутків олігархів через поглиблення економічної кризи та переділ між кланами державних фінансових потоків.

Висновки. Отже, корупція як системне явище в економіці України сприяє посиленню тінізації державного сектору економіки. У вітчизняній економіці корупція набуває найнебезпечніших форм прояву. Взаємодія корумпованої бюрократії, державно-монополістичних корпорацій та приватно-олігархічних холдингів призводить до створення і реалізації різноманітних тіньових схем, завдяки яким корумпованими чиновниками, олігархами, менеджерами державних монополій розкрадаються величезні суми грошей. Такі втрати збіднюють суспільство і гальмують розвиток економіки країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Флейчук М. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації / М. Флейчук. – Львів : Ахілл, 2008. – 660 с.
2. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaeconom_kaukra_ni.pdf.
3. Корупція та наслідки її впливу на економіку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/10560412/ekonomika/koruptsiya_naslidki_vplivu_ekonomiku_ukrayini.
4. Корупція на різних рівнях економічної агрегації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/69018/ekonomika/koruptsiya_riznih_rivnyah_ekonomichnoyi_agregatsiyi#37.
5. «Бермудський» трикутник обкрадання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/11/13/567057>.